

**ОДНОЯДЕРНІ РЕЧЕННЯ: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «КЛЮЧ»)**

Вступ. Одноядерні речення часто ставали об'єктом дослідження багатьох лінгвістів. Зараз їх розглядають у єдності двох аспектів: структурного та семантичного. Особливу увагу відводять саме типології та функціям речень цього типу в тексті, проте функціонування одноядерних речень у художньому тексті потребує більш вичерпного дослідження.

Сучасні мовознавці під визначенням «одноядерні речення» розуміють такі речення, в яких наявний один головний член, але при цьому немає необхідності поповнення другим головним членом для повноти розуміння змісту.

Вагомий внесок у вивченні теоретичних засад одноядерних речень зробило багато мовознавців, зокрема Г. Арполенко, Л. Кадомцева, І. Вихованець, А. Загнітко, С. Бевзенко, К. Шульжук, Н. Гуйванюк та ін.

Незважаючи на те, що в українському мовознавстві є багато праць, присвячених вивченню теорії одноядерних речень, у науці залишається актуальним питанням вивчення функціонування одноядерних речень у художній прозі сучасних письменників, зокрема у творчості Василя Шкляра.

Мета дослідження – виявити та описати типи та функції одноядерних речень у романі Василя Шкляра «Ключ».

Основний текст. Лінгвісти поділяють одноядерні речення з урахуванням структурно-граматичного аспекту та семантики на такі типи:

- дієслівні: означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, інфінітивні;
- іменні: номінативні, вокативні, генітивні (хоч статус останніх двох типів речення на сьогодні в науці є суперечливим).

При цьому значним критерієм є саме семантико-граматичне вираження головних членів одноядерного речення.

Л. Близнюк зазначає, що «односкладним реченням, як і двоскладним, властиві характерні граматичні ознаки – відповідна система обов'язкових і факультативних граматичних зв'язків між повнозначно-лексичними одиницями в межах речення» [0, с. 5], тобто вона виявляє між цими реченнями синонімічні взаємозв'язки.

І. Вихованець членував одноядерні конструкції на дієслівні, інфінітивні, іменникові та прислівникові [2, с. 95–100]. До двоскладних речень з нульовим підметом він відносив узагальнено-особові, означено-особові та неозначено-особові типи речень, адже вважав, що в них потенційно можлива наявність суб'єктної синтаксеми, яка зумовлена валентністю відповідного предиката [2, с. 75–76]. Ми у своїй праці простежимо традиційні односкладні (одноядерні) речення у романі Василя Шкляра «Ключ».

Означено-особові – це такий тип односкладних речень, у яких головний член, співвідносний з присудком, є дієсловом у формі 1-ї чи 2-ї особи однини/ множини дійсного або наказового способу: «Такий, бач, світ настав: *живемо* з людьми і *не знаємо*, хто вони» [3, с. 17]; «*Візьмемо* ящик мартіні, мішок бананів і *підемо* в наше гніздечко» [3, с. 89–90]; «*А поки що перейдемо до раків*» [3, с. 91], «*Ступимо на широку дорогу*» [3, с. 21]; «*Через двадцять хвилин виходь на вулицю*» [3, с. 12], «*Будь обережним з вогнем*» [3, с. 103].

За допомогою цього типу речень автор передає переживання, настрої, почуття, а також емоції персонажів твору. Крім того, означено-особові речення допомагають уникнути надмірної кількості вживання займенників (*я, ми, ти, ви*).

Неозначено-особові – це тип одноядерного речення, в якому головний член виражається за допомогою дієслова у формі 3-ї особи множини в минулому, теперішньому або майбутньому часі: «*І йдуть не на ніч*» [3, с. 42], «*Так дивляться у безкраю далечінь, що сягає далі за обрії*» [3, с. 5], «*Ночами взимку не рибалять*» [3, с. 42], «*Якщо не йдуть кидатися в ополонку*» [3, с. 42]; «*Торік у жовтні Саватію Ярчукові видалили жовчний міхур*» [3, с. 78]. Дію виконують невизначені особи.

Узагальнено-особові речення – це такий тип одноядерних речень, в якому наявний присудок позначає дію, що стосується будь-якого діяча у будь-який час (узагальнено всіх і нікого конкретно). Предикат переважно виражений дієсловом у формі 2-ї особи однини теперішнього або майбутнього часу дійсного або наказового способу, наприклад: «*Отож простіше дивися на світ і не шукай суперечностей там, де їх немає*» [3, с. 24]. Такі речення більше використовуються в усній народній творчості (приказки, прислів'я, крилаті вислови тощо).

Безособові речення – це такий тип односкладних речень, у яких головний член, співвідносний із присудком, позначає стан, процес, дію, які не мають виконавця чи здійснюються незалежно від нього. Передається стан людини або природи. Особа не передбачена. Предикат може бути виражений безособовим дієсловом, дієсловом на -но, то-, предикативним прислівником на фіналі -о, -е та

Магістерський науковий вісник. – № 42

допоміжним дієсловом стало, було і под., предикативно-безособовими словами *слід, треба, необхідно* і под.), наприклад: «Надворі майже **розвиднилося**» [3, с. 123]; «Гольденберга **вбито** за золото» [3, с. 116]; «У моїх нових апартаментах було **тихо**, як у льоху» [3, с. 7]; «І щоб спокутувати гріх, **треба знати** міру своєї вини» [3, с. 11], «Тепер **можна** із чистим сумлінням **зайнятися** приватною справою» [3, с. 49]. Цей тип є більш різноманітним за своїми структурними і семантичними ознаками та широким використанням серед речень, використаних у досліджуваному романі.

Номінативні речення – тип одноядерних речень, в якому стверджується існування певних предметів, явищ, що названі головним членом речення. Серед них виділяють буттєві, вказівні, оцінні, власне-називні, спонукально-бажальні, номінативні, субстантивно-якісно-оцінні речення. Головним членом речень цього типу виступає іменник у називному відмінку, рідше – числівник або займенник: «Он **калиновий куц**» [3, с. 123], «Зимова **риболовля**» [3, с. 39], «Лісова **галявина** з козеням... **скелястий берег... човен** у тихій заводі... Прижовклий по краях **папір**» [3, с. 43]. Ці речення автор використовує, власне, для номінації: в описі природи, пори року, зовнішності, емоційного стану особи тощо.

Висновки. Проаналізувавши одноядерні речення у романі В. Шкляра «Ключ», можна зробити висновок про їхню широку уживаність в аналізованому тексті. Завдяки реченням з одним головним членом, співвідносним з присудком (дієслівні) або співвідносним із підметом (іменні), письменникові вдалося захопити читача, увести його у свій світ думок, переживань, міркувань і цим самим створити свій особливий художній світ. Продовжуючи дослідження односкладних речень, можна простежити особливості функціонування одноядерних речень як частину складних синтаксичних конструкцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Близнюк Л. М. Односкладні речення із семантичним суб'єктом (на матеріалі поетичних текстів 50-х – 60-х р.р. ХХ ст) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : 10.02.01. Харків, 2007. 17 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
3. Шкляр В. «Ключ». URL: <file:///C:/Users/Utilizador/Downloads/shkliar-vasyl-mykolayovych-kliuch10351.pdf>

Наталія РУЧКА

Науковий керівник – викл. Ольга ГАЙДА

ЛІНГВОЦИД В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Лінгвоцид – це поняття, яке описує систематичне пригнічення, знищення або спроби придушення мови певного народу чи національної групи. Він може мати різноманітні форми та аспекти – від культурного гноблення до активного знищення мовних спільнот.

З давніх часів мова використовувалась як інструмент панування. Імперії та колоніальні держави намагалися зміцнити свій контроль, пригнічуючи культурну самобутність підкорених народів. Цей негативний феномен триває й донині, оскільки мовна нерівність та дискримінація залишаються серйозними проблемами у світі. Тому багато вчених почали ширше досліджувати явище лінгвоциду, включаючи його причини, наслідки та можливі шляхи протистояння. Не винятком стали й українські науковці, тим паче, що наша мова, як і багато інших, була об'єктом систематичного гніту. Їхні дослідження спрямовані на розширення нашого розуміння цього явища та розробку стратегій захисту мовної різноманітності у сучасному світі.

Важливо розуміти, що за своєю суттю, лінгвоцид є не лише мовним питанням, але й важливим аспектом національної та культурної ідентичності. Він впливає на соціальну структуру суспільства, права та свободи людей, а також на їхні можливості самовираження та спілкування. Метою статті є дослідити феномен лінгвоциду як свідомого знищення мови певної національності; вивчити різні типи та аспекти лінгвоциду; проаналізувати фактори, які сприяють лінгвоциду; розглянути наслідки лінгвоциду для різних держав та підкреслити важливість захисту мовної різноманітності.

Мова – це серце будь-якої національності, це те, що зберігає ідентичність та культурний спадок, а ще більше є джерелом єднання. Зберігання та примноження мовної різноманітності є нашим обов'язком, бо лише так можна захистити історію, традиції, цінності та світогляд людей, передаючи їх з покоління в покоління. За словами відомого українського діяча та педагога Юліана Дзеровича: “Мова – це кров, що оббігає тіло нації. Виточи кров – умре нація” [1]. Саме для того, аби підкорити будь-який народ, імперська влада найчастіше зверталась до методу знищення її серця – мови. Це явище також знайоме нам з підручників, як “лінгвоцид – свідоме, цілеспрямоване нищення певної мови як головної ознаки етносу, здебільшого у вигляді ліквідування писемної форми мовлення” [2]. Його кінцева мета є не геноцид (фізичне винищення нації), а етноцид (знищення національності). Протягом історії людства багато народів пізнали це на собі, серед яких також є український. Саме тому, зараз, коли можна без остраху